

Kenesei Éva

Kaposvári Egyetem Pedagógiai Kar

A magyar zenei nevelés gyökerei

Az iskolai zenei nevelés koncepcióját maga Kodály Zoltán fogalmazta meg, Ádám Jenő pedig megteremtette annak iskolai alkalmazását.

Ennek dokumentumai elsősorban a tankönyvek és az azokhoz készült vezérkönyv. A negyvenes évektől lehetett bízni a megvalósulás sikerében, de a történelmi események nem kedveztek a kiadványok fennmaradásának, elterjedésének. Újabb közel fél évszázad kellett ahhoz, hogy Szabó Helga jóvoltából a könyvek reprint kiadása által a pedagógus társadalom és a tanulók megismerjék azokat. A Kodály-Ádám könyvek elismerését mutatja az a tény, hogy külföldön elismerték azokat, itthon pedig a későbbi tankönyvek kidolgozásának biztos alapját jelentették. Ezért is egyértelmű, hogy Zsolnai József Értékközvetítő és képességfejlesztő programja az ének-zene tantárgyban is csak a programot támogató forráshoz nyúlhatott vissza, amely maga is értékeket közvetít, és tanulói képességeket fejleszt a magyar zenei anyanyelv, a magyar és az egyetememes zeneirodalom megismerésével.

Ebben az évben két évfordulóra emlékezhetünk a magyar zenei nevelésben. Kodály Zoltán (1882–1967) születésének 130. és Ádám Jenő (1896–1982) halálának 30. évfordulója van 2012-ben. Kodály Zoltán életművéről olvashatunk azokban a tanulmányokban, amelyek a *Visszatekintés* című kötetekben jelentek meg. Ezen kötetek címe helyett előretekintésről kell beszélnünk, hiszen sok tanulmányában a jövőről ír. Szeretné, ha gondolatai minél előbb megvalósulnának hazánkban. A *Gyermekkarok* című írásában már 1929-ben felteszi a kérdést az iskolai zenei nevelés megváltoztatása érdekében. „Mit kellene tenni? Az iskolában úgy tanítani az éneket és zenét, hogy ne gyötrelmem, hanem gyönyörűség legyen a tanulónak, s egész életre beleoltsa a nemesebb zene szomját.” (Kodály, 1982, 39. o.) Majdnem 20 év után arról ír a *Százéves terv*-ben 1947-ben, hogyan lehetne a magyar zenekultúrát megvalósítani. „Cél: magyar zenekultúra. Eszközök: a zenei írás-olvasás általánossá tétele. A világirodalom remekeinek közkinccsé tétele.” (Kodály, 1982, 207. o.)

A II. világháború utáni újjáalakuló iskola alapvető értékei három alapelv mentén fogalmazódtak meg: a demokrácia, a humanizmus és a gyermek, a tanuló személyiségének, fejlődésének tiszteletben tartása. Az 1945-ben újjáalakuló Országos Köznevelési Tanács elnöke Szent-Györgyi Albert volt, aki a műveltség jelentőségét hangsúlyozta a nemzet és az ember életében. Ennek szellemében határozták el az iskolai tananyag megújítását, többek között a művészeti nevelés területén is. Mindezen változtatások megvalósítására kiváló személyiségeket kértek fel, a zenei nevelés esetében Ádám Jenőt. Kiemelendő az általános iskolai első tanterv (1946) célrendszerének értéktartalma, komplexitása, kidolgozottsága. A tanterv négy alapvető vonása: a demokratikus Magyarország műve-

lódéspolitikájának szolgálata; a tanulók egyéni hajlamainak, képességeinek feltárása, fejlesztése; az elméleti megalapozottság, tudatosabb, eredményesebb munka; az anyagi lehetőségeink figyelembevételével megvalósuló realitás. A tankönyvek is elkészültek 1948-ra, amelyeket azután nemkívánatos szemléletük miatt hamarosan ki is vontak a forgalomból (Ballér, 1996, 83–91. o.).

A húszas évektől kezdve Ádám érdeklődése az iskolai ének- és zeneoktatás felé fordul. Fő pedagógiai művét, az 1944-ben két kiadásban megjelent Módszeres énektanítást Kodály biztatására dolgozta ki. A könyvben leírt metódus később „Kodály-módszer” elnevezéssel terjedt el, angol nyelvű kiadványokon mindenütt a Kodály Method elnevezés szerepel. Kétségtelen, hogy erre Kodály alkotásai és tudatos megnyilvánulásai is példát adtak. Ez a nemzetnevelő szándék azonban kiszélesedett. A módszert mind többen formálták, használták, ezért később maga Ádám Jenő is a „magyar metódus” elnevezést használta, amelyet Kodály is helyén valónak tartott. Ő maga azt is mondta, hogy neki nincs módszere. De volt egy zenei nevelést megreformáló koncepciója, filozófiája, amelyet ebben a módszertani vezérkönyvben a didaktikai fokozatokat szem előtt tartva, évfolyamokra lebontva Ádám Jenő dolgozott ki.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium budapesti nevelők számára 1945-ben tanfolyamot szervez, amelynek anyagát *Demokrácia és köznevelés* címen a Nevelők Könyvtárának első kötetében adja a magyar nevelők kezébe az Országos Köznevelési Tanács. A kötet előszavában Sík Sándor egyetemi nyilvános rendes tanár, az Országos Köznevelési Tanács ügyvezető alelnöke így fogalmazza meg a célt, amelynek szolgálatára vállalkoztak: „... tudunk-e tisztább, egészségesebb szellemű – tegyük hozzá: magyarabb szellemű – társadalmat nevelni. [...] az új szellemnek a szabadság és az igazság szellemének kell lennie.” (Andics és mtsai, 1945, 3. o.) Ádám Jenő (1945) *A magyar zeneélet és az iskola* című tanulmányában kitér az 1941-es tanterv és útmutatásban megfogalmazott eredményekre, a relatív szolmizáció és az óraszámok emelésének hangsúlyozásával. Kodály Zoltán 1943-ban kiadta az *Iskolai Énekgyűjteményt*, amelynek két kötete összesen 630 dallamot tartalmaz. Közös gondolkodás alapján megállapították, hogy új módszer kell a magyar dalanyag tanításához. Ennek a módszernek a kidolgozására Kodály 1944-ben Ádám Jenőt kérte fel, aki hat hét galyatetői „száműzetésben” megírta a *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján* című munkáját. Kodály és Ádám (1943) *Szó-mi fizeteli* lettek a tankönyvek a gyermekek kezében. A fenti tanulmányban tehát kiemelte azokat a kiadványokat, amelyek már készen álltak az iskolai énekoktatás megújítására. A hosszú évtizedek kitaró munkálatai ellenére a tanulmány végén mégis így fogalmaz Ádám. „Reméljük, hogy ezúttal a helyes utat választottuk: ifjúságunk zenei nevelése a jövőben eredményesebbé és egyre magyarabbá válik.” (Ádám, 1945, 590. o.)

Milyen mértékben maradtak fenn ezek a módszeres ötletek az énektanítás gyakorlatában? Egyrészt a tanulókkal való mindennapi ének-zene órákban öröklődtek tovább mint játékos, ötletes készségfejlesztő gyakorlatok, másrészt a felsőoktatásban tanuló

hallgatók tantárgypedagógiai, metodikai felkészítésében jelennek meg mint szabályszerű módszeres leírások.

A népiskolai *Szó-mi énekkönyvek*hez készült Ádám Jenő módszertani könyve, azok didaktikus feldolgozását segítette (Kodály és Ádám, 1943). A kiadvány 1943-ban készült el, 1945-től engedélyezték, és 1946-tól került az iskolákba. A nyolc kis kottás füzet osztályonként 50–60 fejezetet tartalmaz, fejezetenként egy-egy dallal. A népdalok kottája alatt ötletes képek, rövid ritmus- vagy dallamkották láthatók. A kezdők tanításában megjelenik a dó-kulcs alkalmazása, és később kerül bevezetésre a G-kulcs. A dalok többsége magyar népdal, a felsőbb osztályokban szomszéd és rokon népek népdaljai, és egyre több kánon is megjelenik.

Több évtizedes érlelődés után 1948-ban megjelentek a *Kodály-Ádám Énekeskönyvek*. A kötetek dalanyagának forrása az *Iskolai Énekgyűjtemény* volt. Kiemelkedő a kötetek készségfejlesztő anyaga, az érzelemre ható zenei nevelés biztosítása, az aktív éneklésen alapuló hallásképzés, a zenei ismeretek gyakorlati alkalmazása, a zenei olvasás és írás készségének fejlesztése, a nemesebb zene megismerése. Ádám „valóságos és példátlan rémregény”-nek nevezi a tankönyvek írását (Székely, 2008, 16. o.). Nem a könyvek megírásával, megszerkesztésével, a képekkel, a nyomdákkal, a kiadókkal volt problémája, hanem a három rettenetes lektorral. Tehát a közoktatás nagyszabású átszervezése és megújítása idején a zenei nevelés ügyét szolgáló kodályi koncepció és a különböző zenepedagógiai kiadványok készen álltak a megvalósításra. De 1950-ben új tanterv lépett életbe, amely célkitűzéseinek a Kodály-Ádám énekeskönyvek nem feleltek meg. Meg kellett tisztítani a tankönyveket a nemkívánatos tartalmaktól, amelyre öt szerző vállalkozott, és az átdolgozott könyvek 1951–1956 között forgalomban maradtak.

Harmadszor is felkéri Ádám Jenőt az ének-zene tankönyvek megírására 1957-ben. Az elkészített új énekeskönyvek a Művelődési Minisztérium engedélyével kísérleti tankönyvként jelentek meg. Az I–II. osztályos énekkönyvekkel kapcsolatosan azonban ideológiai és szakmai észrevételek merültek fel. A Tankönyvkiadó Vállalat felbontotta a szerződést (1959), a III–IV. osztályos könyvek mások általi súlyos rontással kerültek forgalomba, az V–VIII. osztály könyvei pedig már nem készültek el, mások kaptak megbízást tankönyvírásra. 1959-ben nyugdíjazzák Ádám Jenőt a Zeneakadémiáról, akit az ifjúság nevelésére alkalmatlannak bélyegeznek. A könyveket az 1962–63-as döntés értelmében zúzdába küldték. Kodály a pincéjébe szállított példányokat személyes ajándékként adta hazai és külföldi látogatóinak. Ezzel befejeződött Kodály és Ádám számára az ének-zene tankönyvek írása, kiadása.

Ádám Jenő a legegyszerűbbtől a legmagasabb rendűig egyaránt tudott minden téren szolgálni. Ezt éppen Kodály világította meg legelismerőbben *Útravaló* című írásában, melyet Ádám Jenő *Módszeres énektanítás* könyvének előszavában olvashatunk: „...szerencsésen egyesíti magában a legmagasabb zenei képzettséget a népiskolai gyakorlat közvetlen tapasztalataival.” (Ádám, 1944, 4. o.; Kodály, 1982, 158. o.) Kodályról pedig így nyilatkozott Ádám Jenő, az egykori tanítvány: „Nagy művész volt! Népének zenei nevelője. A legnagyobb magyarok egyike.” (Bónis, 1982, 60. o.) Ez a két idézet azt mutatja számunkra, hogy elismerték egymás érdemeit, ha kellett, kiálltak egymásért, szem előtt tartva a magyar zenei nevelés jobbítását. „A legnagyobb munkáról van szó, melynek tartalma és célja: az emberebb ember.” (Székely, 2000, 15. o.)

Szabó Helga a gyökerekhez nyúlt vissza akkor, amikor – módszertani útmutató kötetel kiegészítve – a Nemzeti Tankönyvkiadónál az 1990-es években megjelentette a nevezetes 1948-as Kodály-Ádám általános iskolai énekeskönyveket. Szabó Helga (1933–2011) életművében megfogadta Ádám Jenő tanácsát, amelyet a *Módszeres énektanítás* könyvének előszavában fogalmazott meg. Ezek szerint a bemutatott módszer olyan minta, amely rugalmasan kezelhető: „...fúrjon-faragjon rajta, alakítsa, csiszolja a legnagyobb tanítómester: a gyakorlat.” (Ádám, 1944) A Szabó Helga nevével fémjelzett

ének-zenei iskolai tankönyvek is hűen tükrözik a gyakorló énektanár tapasztalatait. Érdekes lehet számunkra, hogy a Kodály–Ádám könyvek reprint kiadásával a *Nemzeti alaptanterv*nek megfelelő, kompatibilis tankönyvek kerültek forgalomba, amelyekhez Szabó Helga készített utólag tantervet (*Szabó, é. n.*). Megjelenhettek, hiszen Ádám Jenő által a Kodály-koncepció alapján kidolgozott pedagógiai módszer világhírű lett. Azért is indokolt volt a tanterv elkészülte, mert az eredeti könyvsorozat minden más később készült tankönyv alapjául szolgált.

Más ének-zenei kerettantervekben is megtaláljuk a taneszközök között a Kodály–Ádám tankönyveket. Többek között az Értékközvetítő és képességfejlesztő program (ÉKP) Ének-zene 1–6./7–10. osztály tanterveiben is (*Gyarmatiné, é. n.*). Az Ének-zene tanterv programja a Kodály Zoltán nevelési elvein alapuló gyakorlatot kívánja a leghatékonyabb mértékben megvalósítani. Az értékközvetítő és képességfejlesztő program egyik tantárgyi programjaként az Ének-zene tanterv Zsolnai József pedagógiai koncepciója alapján készült, felhasználva a pedagógiai programcsomag akciókutatással elért fejlesztési eredményeit.

Az értékközvetítő és képességfejlesztő pedagógia 99 tantárgyra épülő olyan mobil iskolakoncepció, amely két központi eleme az értékközvetítés és a képességfejlesztés (*Zsolnai, 1995*). A Zsolnai-pedagógia egy gyakorlat közeli, rendszerszemléletű, filozófiai és a társtudományokkal megalapozott pedagógia, amit ha a pedagógusok megértenek, maguk is képesek leírni és értékelni a saját praxisukat. Ezeket a gondolatokat a Zsolnai Józseffel (1935–2011) készült interjúban olvashatjuk (*Báthory, 2001, 252. o.*). Ebben a programban az ének-zene tantárgy használatos taneszközei között találjuk a fentebb emlegetett Kodály–Ádám énekes könyveket és Szabó Helga ének-zenei tagozatos iskolai tankönyveit. Ez is jelképezi számunkra a programok rokon vonásait, a tiszta forráshoz mindig visszatérő, kísérletező, új utakat kereső, jól felkészült tanárokat, akik a leghatékonyabb mértékben kívánják megvalósítani a fenti elveken alapuló gyakorlatot. Ennek érdekében a nyolcvanas évek második felében már a képességfejlesztő tanítóképzés modelljének kidolgozására is sor került a Kaposvári Tanítóképző Főiskolán. A Jászberényi Tanítóképző Főiskola pedig a kutatási terv alapján vállalta a kísérleti csoportok indítását (*Kocsis és Zsolnai, 1997*).

Irodalomjegyzék

- Andics és mtsai (1945): *Demokrácia és köznevelés*. Országos Köznevelési Tanács, Budapest.
- Ádám Jenő (1944): *Módszeres énektanítás a relatív szolmizáció alapján*. Turul Könyvkiadó, Budapest.
- Ádám Jenő (1945): A magyar zeneélet és az iskola. In: Andics és mtsai (1945): *Demokrácia és köznevelés*. Országos Köznevelési Tanács, Budapest. 577–594.
- Ballér Endre (1996): *Tantervelméletek Magyarországon a XIX–XX. században*. Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Báthory Zoltán (2001): *Maratoni reform. A magyar közoktatás reformjának története, 1972–2000*. Önkönet Kiadó, Budapest.
- Bónis Ferenc (1982, szerk.): *Így láttuk Kodályt*. Zeneműkiadó, Budapest.
- Gyarmatiné Hegedűs Zsuzsanna (é.n.): *ÉKP Ének-zene 1–6.* 2012. 10. 03-i megtekintés, OKI, <http://www.oki.hu/tanterv/elseo.lap/12710409.htm>
- Gyarmatiné Hegedűs Zsuzsanna (é. n.): *ÉKP Ének-zene 7–10.* 2012. 10. 03-i megtekintés, OKI, <http://www.oki.hu/tanterv/elseo.lap/12710410.htm>
- Kodály Zoltán (1943): *Iskolai Énekgyűjtemény*. I–II. Országos Közoktatási Tanács, Budapest.
- Kodály Zoltán (1982): *Visszatekintés. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*. I. Zeneműkiadó, Budapest.
- Kodály Zoltán és Ádám Jenő (1943): *Szó-mi népiszkolai énekkönyvek az I–VIII. osztályok számára*. Magyar Kórus Kiadó, Budapest.
- Kodály Zoltán és Ádám Jenő (1948): *Énekes könyv az általános iskolák I–VIII. osztályai számára*. Tankönyvkiadó Nemzeti Vállalat, Budapest.

Kodály Zoltán és Ádám Jenő (1958): *Énekes könyv az általános iskolák I–II. osztálya számára*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Kocsis Mihály és Zsolnai József (1997): Egy pedagógiai akciókutatás-sorozat megoldáskísérletei az ezredforduló válságzindrómáira. III. Akciókutatással megalapozott koncepció a magyarországi pedagógusképzés radikális megújításához. *Modern Nyelvoktatás*, 3. 3. sz. 25–41.

Szabó Helga (1994): *Útmutató*. Kodály Zoltán–Ádám Jenő általános iskolai tankönyvsorozatához. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

Szabó Helga (é. n.): *Ének-zene a Kodály–Ádám énekes könyvek alapján 1–8*. 2012. 10. 03-i megtekintés, OKI, <http://www.oki.hu/tanterv/elseo.lap/12710489.htm>

Székely Miklós (2000): *Ádám Jenő élete és munkássága. Emlékkönyv*. Püski Kiadó, Budapest.

Székely Miklós (2008): *Ádám és Kodály*. Székely Balázs magánkiadása, Budapest.

Zsolnai József (1995): *Az érték közvetítő és képességfejlesztő pedagógia*. Tárogató Kiadó, Budapest.

Az *Iskolakultúra* könyvek sorozat legújabb kötete:

Horváth József

Íráspedagógiai tanulmányok

A kötetben az idegen nyelvű szövegalkotás elméleti és gyakorlati szempontjait veszi sorra a szerző. Több mint húsz éves egyetemi oktatói és kutatói tapasztalataira építve fejti ki azokat az érveket, melyek az íráspedagógia folyamatorientált megközelítésében váltak koherens, elméletileg megalapozott rendszerré. A fejezetek kitérnek az idegen nyelvű íráspedagógia kutatásának módszereire éppúgy, mint azokra a lehetőségekre és problémákra, melyek az oktatói munkában jelentkeznek. Külön fejezet ad számot a plágium szövevényes problematikájáról és a szerző által javasolt megoldási alternatívákról.

Horváth József a Pécsi Tudományegyetem Anglisztika Intézetének docense. Korpusznyelvészeti és íráspedagógiai munkássága hazánkban és külföldön is visszhangra talált. Az elmúlt időszakban figyelme a kvalitatív kutatás felé fordult: legújabb tanulmányaiban zágrábi és pécsi egyetemisták írásaiban kutatta a koherencia és az eredetiség kérdéseit, és foglalkozott a szakdolgozók és konzulensek diskurzusával, valamint a blogok oktatásban való alkalmazásával. Több hazai és nemzetközi folyóirat szerkesztője és külső bírálója.

ISBN 978 963 693 428 6
116 oldal, B/5, kartonált
2500 Ft

